

34. Отчет о деятельности Зиновьевского горсовета I-го созыва. Март 1927 год – январь 1928 год. — Зиновьевск, 1928. —С. 5; 35. Два роки робіт уряду УСРР. 1926/27—1927/28 р.: Матеріали до звіту уряду XI з'їздові Рад — Харків, 1929.—С. 206; 36. Гонтарь А.В. Городские Советы Украины: история становления и развития. - С. 29.

В.А. Тучинський

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ТА УТВОРЕННЯ МОЛДАВСЬКОЇ АВТОНОМНОЇ РАДЯНСЬКОЇ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ РЕСПУБЛІКИ У СКЛАДІ УРСР В 1924 Р.

В історії України ХХ століття період 20-30-х років займає особливе місце. Саме в цей час в українському суспільстві відбувалися радикальні зміни в усіх сферах суспільного життя. Особливо значними ці зміни були у галузі міжнаціональних відносин. Попри появу в останній час великої кількості наукових праць, багато проблем передвоєнного двадцятиріччя залишаються малодослідженими. Однією із них є історія Молдавської Автономної Радянської Соціалістичної Республіки, що існувала в складі УРСР з 1924 по 1940 рр.

Питання утворення і розвитку Молдавської АРСР мало привертало увагу істориків. В Україні цю проблему досліджував В.Лисенко.¹ У двох його наукових розвідках, з позиції радянської історіографії, дано загальну характеристику історії створення Автономної республіки. Із істориків Республіки Молдови відзначимо дослідження С.Брисякіна та М.Ситника.² В монографії А.Репіди³ дано всебічну характеристику соціально-економічного розвитку Автономної Молдавської Республіки в складі УРСР. Проблеми історії МАРСР вивчаються істориками самопроголошеної Придністровської Молдавської Республіки.⁴ 12-13 жовтня 2004 р. в Тирасполі було проведено Міжнародну конференцію „Придністровська державність: історія і сучасність”.(До 80-річчя утворення МАРСР),⁵ однак в матеріалах конференції окремі питання утворення Автономної Республіки у 1924 р. розглядаються тенденційно, зокрема місце і роль молдавського населення в утворенні МАРСР.

Автор публікації ставить завдання дослідити головні передумови та причини утворення Молдавської Автономної Радянської Соціалістичної Республіки у складі УРСР. Значну увагу приділено політичній боротьбі у керівництві більшовицької партії щодо утворення Автономної Молдавської Республіки. У статті зроблено спробу подати хроніку подій утворення МАРСР.

Ідея утворення Молдавської Республіки виникла на початку 20-х рр. Вона з'явилася у середовищі політичних емігрантів – румун та молдаван, що проживали у Москві. Почалася тривала дискусія з приводу того, на якій території та у якій формі мала бути утворена державність молдавського народу.

Після утворення СРСР значно активізувався рух за створення Молдавської Радянської Соціалістичної Республіки, яка повинна була включати територію лівобережного Придністров'я та Бессарабії. Почався тривалий переговорний процес із Румунією про передачу території Бессарабії до складу Радянського Союзу. Ситуація на кордоні, який проходив по р. Дністер, залишалась вкрай напруженою, частими були артилерійські обстріли, що здійснювали збройні сили обох держав. В середині серпня 1923 р. в Тирасполі було скликано конференцію радянських та румунських представників для вирішення конфлікту на кордоні. Її робота тривала аж до грудня 1924 р., обидві сторони не бажали іти на компроміс. Делегація СРСР вимагала негайно передати територію між Дністром і Прутом Радянському Союзу, Румунія добивалася підписання угоди про визнання р. Дністер кордоном між двома державами.

Питання про повернення Бессарабії Радянському Союзу делегація СРСР поставила і на Віденській конференції, що відбувалася з 27 березня по 2 квітня 1924 р. Радянська делегація навіть запропонувала Румунії провести плебісцит щодо майбутнього Бессарабії, однак ця пропозиція не знайшла підтримки серед учасників конференції.

Після цього більшовицькій верхівці стало зрозуміло, що утворити Молдавську Радянську Республіку на цьому етапі неможливо. Тоді політичне керівництво СРСР взяло курс на створення на території УРСР автономії молдавського народу, а приєднання Бессарабії тимчасово було відкладено. Хоча серед військової верхівки лунали заклики силою зброї повернути територію між Дністром і Прутом до складу СРСР. Так, Г. Котовський виступаючи у 1925 р. на ІХ Всеукраїнському з'їзді рад, заявив: „Якщо нашому уряду, якщо нашим дипломатам прийдеться припинити мирні переговори, то наша Червона Армія і 2 кавалерійський корпус, яким я зараз команду, ми одним стрибком перескочимо через кордон, за яким панує боярська Румунія”⁶

На початку 20-х рр. розгорнулася активна пропагандистська та організаційна робота по підготовці утворення Молдавської Республіки. Вже 1922 р. У Тираспольському та Балтському

.....

округах почали створюватися молдавські сільради. Однак їх було дуже мало. Так, серед 118 сільських рад Балтської округи у 1923 р. молдавських було лише 8.⁷ Оскільки головна робота по визначенню території, на якій проживало молдавське населення, мала проводитися в Одеській губернії, там почали створюватися спеціальні молдавські органи. 11 березня 1924 р. Пленум Одеського губкому КП(б)У прийняв рішення про створення в складі губкому партії молдавської секції, першочерговим завданням якої був облік комуністів-молдаван.⁸ До червня 1924 р. крім губернської, діяли молдавські секції при Балтському, Миколаївському, Єлизаветградському та Первомайському окружках КП(б)У. Молдавські секції Одеської губернії займалися також підбором слухачів для молдавського відділення Одеської губернської партійної школи, а також виданням літератури молдавською мовою, політичною агітацією серед молдаван. На початку 1924 р. в Одесі було створено курси по підготовці вчителів для молдавських шкіл. Широкого розмаху набрала політична пропаганда. Одним із її центрів став Інтернаціональний клуб народів Заходу, який розпочав роботу в Одесі у лютому 1924 р., молдавська секція клубу об'єднувала понад 150 слухачів.⁹

Велику роботу по підготовці утворення Молдавської АРСР провела газета “Плугатарул Рош” („Червоний орач”) - офіційний орган молдавської секції Одеського губкому. Це була перша газета, що видавалась молдавською мовою, її перший номер вийшов 1 травня 1924 р.¹⁰

Значну роль у створенні Молдавської Республіки відіграли авторитетні командири Червоної Армії - Г.Котовський та М.Фрунзе. Саме під керівництвом Г.Котовського на початку 1924 р. було створено ініціативну групу, яка 4 лютого 1924 р. направила у партійні органи доповідну записку про необхідність створення Молдавської Радянської Соціалістичної Республіки. Документ підписали: Г.Котовський - командир 2-го кавалерійського корпусу, А. Бедулеску-голова Балканської комуністичної федерації та Виконкому Комуністичного Інтернаціоналу, С.Тімов – колишній голова Румунської комуністичної партії при Балканській комуністичній федерації, Т.Коріан – завідувач румунським сектором Комуністичного університету національних меншин Заходу та ін. Секретарем ініціативної групи та її ідейним керівником був Іон Діческу –Дік.¹¹

В записці детально та з більшовицькою прямою було викладено справжні причини утворення Молдавської Республіки, головною з яких було приєднання Бессарабії до СРСР, а також подальше поширення світової революції на Балкани. В документі, зокрема, підкреслювалось: „Молдавська республіка може зіграти ту ж роль політико-пропагандистського фактору, що і Білоруська по відношенню до Польщі, і Карельська по відношенню до Фінляндії. Вона може служити об'єктом залучення уваги і симпатій бессарабського населення і стане великим приводом для претензій на воз'єднання до неї Задністров'я.”¹²

Автори документа вважали, що вирішення бессарабського питання – це лише перший етап, за яким повинна відбутися революція в Румунії та інших країнах Південно-Східної Європи. Вони передбачали, що об'єднання Придністров'я та Задністров'я стане: „... стратегічним клином СРСР по відношенню до Балкан (через Добруджу) і до Центральної Європи (через Буковину та Галичину), який СРСР міг би використовувати як плацдарм у військових та політичних цілях.”¹³ 5 лютого 1924 р. доповідна записка надійшла в ЦК РКП (б). Наступного дня з нею познайомився М. Фрунзе і повністю підтримав викладені в ній пропозиції.¹⁴ Після цього почалася тривала та вперта боротьба за здійснення ідеї утворення Молдавської Республіки. Велися активні дискусії в партійних та радянських органах СРСР, УРСР та РРФСР щодо території і часу утворення Молдавської Республіки. Не було єдності і у керівництві ініціативної групи щодо форми майбутнього державного утворення.

Політбюро ЦК КП(б)У отримавши записку ініціативної групи, в середині лютого 1924 р. обговорило питання „Про Молдавську Радянську Республіку”. Думки членів вищого партійного органу розділилися, а тому конкретного рішення не було прийнято. Політбюро доручило відповідним органам визначити чисельність молдавського населення в місцях його компактного проживання та взаємини молдаван з українцями і представниками інших етносів, що проживають у Придністров'ї. В рішенні, зокрема було зазначено: „Просити ЦК РКП(б) до повторного розгляду нами цього питання не виносити остаточного рішення.”¹⁵ 20 березня 1924 р. питання „Про Молдавську РСР” було розглянуто на засіданні Політбюро ЦК РКП(б). Його готували Г. Чичерін та Х. Раковський, які дотримувались різних точок зору. Нарком іноземних справ СРСР Г. Чичерін вважав помилкою в умовах складного міжнародного становища створювати державність молдавського народу, натомість його опонент – повноважений представник СРСР у Великобританії Х. Чаковський – доводив на засіданні Політбюро необхідність такого державного утворення.¹⁶

Весною 1924 р. відбувався процес консолідації сил як прихильників, так і противників утворення Молдавської Республіки. В березні, коли це питання знаходило своє відображення лише в

секретних партійних документах, в багатьох містах СРСР відбувалися мітинги і зібрання бессарабських та румунських емігрантів, приурочені відкриттю радянсько-румунської конференції у Відні. В резолюціях, що приймалися на мітингах, ставилась вимога утворення Молдавської Радянської Соціалістичної Республіки. Однак вважати ці заходи формою підтримки ідеї утворення Молдавської Республіки на території Придністров'я не можна, тому що вони переслідували зовсім інші цілі. У виступах та резолюціях мітингів і зборів ставилась вимога утворення Молдавської Республіки не на території України, а на території Бессарабії та возз'єднання її з СРСР. При позитивному вирішенні бессарабської проблеми на Віденській конференції актуальним було б питання утворення Молдавської Республіки в Бессарабії, і лише зрив переговорів остаточно визначив місце державності молдавського народу України.

На початку квітня 1924 р., у відповідності до вказівки ВУЦВК, розпочалися роботи по вивченню території населеної молдаванами, а в середині травня Центральна адміністративно-територіальна комісія УРСР запропонувала Одеському губвиконкомові виявити всі населені пункти, де проживають лише молдавани або де вони складають переважну більшість населення. З ініціативи Г.Котовського зі складу кавалерійського корпусу, яким він командував, і який розташовувався у Придністров'ї, також була створена спеціальна комісія для обстеження місць проживання молдаван.¹⁷

Після завершення роботи комісії вказали різну чисельність молдавського населення регіону. Так, у доповідній записці Центральної адміністративної комісії „По питанню районування місцевостей, заселених молдаванами”, складені заступником наркома внутрішніх справ УРСР Черлунчакевичем, загальна чисельність молдаван, що проживали в Україні, складала 177,7 тис. чоловік, із них в Одеській губернії - 138,8 тис.¹⁸ В районах Придністров'я, як вказувалось у записці, проживало 114,8 тис. або 14,2 % молдаван і 419,6 тис. українців, що складало 69,2 % всього населення. Комісія зокрема відзначала: „Разом із молдаванами на території Придністров'я проживають українці та росіяни, які по кількості населення переважають молдаван. Територія де молдавани проживають компактно займає головним чином Придністров'я і розтягнута вузькою смугою шириною 10-25 верст і довжиною 250 верст.”¹⁹

За підрахунками комісії, що була створена з ініціативи Г.Котовського, чисельність молдавського населення Придністров'я склала 283,3 тис. чоловік, що більше, ніж на 100 тис. перевищувало дані Центральної адміністративно-територіальної комісії ВУЦВК. Пізніше діяльність комісії 2-го кавалерійського корпусу була визнана неправильною і вона була ліквідована.²⁰ Ще більш не точні дані про чисельність молдаван надала московська ініціативна група по утворенню молдавської державності. В її листі зокрема вказувалось: „На лівому березі Дністра в бувшій Херсонській та Кам'янець-Подільській губерніях компактно проживають не менше 500-800 тис., а за твердженнями румун - до 2-х млн. молдаван, які мають свої національні традиції та розмовляють на румунському діалекті, молдавській мові.”²¹ Ознайомившись із результатами роботи комісій, Голова ВУЦВК Г.Петровський рекомендував Політбюро ЦК КП(б)У відмовитися від створення Автономної Республіки до вивчення етнографічних та територіальних особливостей краю.²²

Ідея ініціативної групи не знаходила підтримки і в наркоматі іноземних справ СРСР. В записці Г.Чичеріна на ім'я В. Молотова від 3 березня 1924 р. зазначалось: „Створення МРСР в даний момент є передчасним, бо може викликати загарбницькі прагнення румунських шовіністів. Виявлення такої кількості молдаван, тобто румун на українській території, посилить позиції румун в суперечках по питанню Бессарабії.”²³ Виступаючи у парламенті з приводу утворення молдавської автономії, прем'єр-міністр Румунії К. Братіану заявив: „Я хочу розглянути це питання з більш загальної точки зору. Ми не повинні хвилюватися, а навпаки можемо лише радіти, що сусідня держава визнала те, що в наших територіальних претензіях ми не пішли так далеко, як потрібно було піти.”²⁴ На початку 1925 р. румунська газета „Вііторул” повідомляла: „Військові кола отримали інформацію, що одночасно із проголошенням Молдавської Республіки не виключається можливість, що румунські села Задністров'я, не задоволенні більшовицьким режимом.. готові заявити, що вони на боці Румунії.”²⁵

В липні 1924 р. боротьба між прихильниками та противниками утворення автономії в Політбюро ЦК РКП(б) ще більше загострилась. Саме тоді відбулися два засідання вищого партійного органу більшовицької партії. 24 липня Політбюро рішення так і не прийняло через те, що перемогла ідея противників утворення Молдавської Радянської Республіки. Однак 29 липня відбулося вирішальне засідання Політбюро ЦК РКП(б), на якому були відсутні впливові противники створення Республіки – М.Калінін, К.Ворошилов та А.Смірнов. Заслухавши доповідь Г.Чичеріна, М.Фрунзе та Х.Раковського, Політбюро постановило: „1. Вважати за необхідне, перш за все з політичних мотивів, виділення молдавського населення в спеціальну Автономну Республіку у складі УРСР і

запропонувати ЦК КП(б)У дати відповідні вказівки українським радянським органам. 2. Запропонувати ЦК КП(б)У зробити повідомлення в Політбюро ЦК РКП(б) через місяць про хід роботи по організації Молдавської Автономної республіки. 3. Доручити тов. Фрунзе наглядати за швидким вирішенням цього питання.”²⁶ З урахуванням території компактного проживання молдавського населення більшовицький партійний орган остаточно визначив статус державності молдавського народу у вигляді Автономної Республіки.

Після позитивного рішення цього питання під керівництвом М.Фрунзе в Москві було створено комісію, яка отримала назву „Комісія по молдавському питанню,” яка зайнялася практичною роботою по створенню МАРСР. Постанова Політбюро ЦК РКП(б) викликала нову хвилю активності по законодавчому оформленню утворення Молдавської Республіки. Процес її утворення знайшов своє відображення на сторінках „Правды”, „Известий” та інших періодичних видань.

Виходячи із того, що більшість молдаван Придністров’я проживали на території Одеської губернії, ЦК КП(б)У доручив проведення заходів по утворенню автономії Одеському губернському комітету партії. У серпні 1924 р. на закритому засіданні губкому було створено Організаційну комісію, яка поділялась на адміністративно-територіальну та політко-агітаційну підкомісії. Комісія мала вирішити питання, пов’язані із визначенням кордонів та адміністративного поділу майбутньої республіки, організації усної та письмової агітації, обліку та навчання комуністів, що володіють молдавською мовою.²⁷

В постанові бюро Одеського губкому від 20 серпня 1924р. про роботу організаційної комісії зокрема вказувалося: „Не поширювати свідчення про роботу Оргкомісії, так як її робота носить суворо конспіративний характер, а ініціатива повинна виходити із низових селянських мас.”²⁸ Комісія спрямувала свою роботу так, щоб створити у населення губернії враження про утворення МАРСР як позитивну реакцію влади на вимогу молдавського населення Придністров’я. Спеціально підготовлені агітатори організували багаточисельні мітинги та збори в містах та селах Придністров’я, на яких схвалювалися заздалегідь підготовлені резолюції.

На завершальному етапі створення МАРСР загострилася боротьба між бессарабськими та румунськими політичними емігрантами. Керівництво більшовицької партії активно залучало до організаційної роботи по створенню автономії вихідців із Бессарабії, натомість румунські емігранти під керівництвом І. Діческу-Діка не полишали надійна створення Молдавсько-Румунської республіки, обов’язкове запровадження румунської мови та намагалися орієнтувати молдавський народ на румунську культуру. Крім того, в московській ініціативній комісії не було єдності по питанню формування керівних органів Автономної Республіки. В партійні та радянські органи було подано „Список кандидатів ініціативної групи румун та бессарабців для заняття відповідальних посад в Молдавській АРСР,” що являв собою склад уряду на чолі з Г.Котовським. В список було внесено 12 румунів та 9 бессарабців, жодного представника Придністров’я там не було. Однак, коли у жовтні 1924 р. було затверджено склад тимчасових партійних та радянських органів Молдавської АРСР, то там вже переважали вихідці з Бессарабії, від румунських емігрантів в списку був лише Е. Арборе-Ралі.²⁹

Активність румунських емігрантів в створенні республіки викликала невдоволення з боку партійних органів України. Вже після утворення МАРСР, 15 грудня 1924 р., Політбюро ЦК КП(б)У розглянуло питання „ Про групу бессарабців” і прийняло таку постанову: „ Політбюро відмічає наявність двох груп серед молдавських працівників – однієї, що знаходиться у Москві і складає так звану ініціативну групу з орієнтацією на румунську культуру, та іншої, - що складає основу обкому та Ревкому Молдавської Республіки з орієнтацією на народну молдавську культуру. Виходячи з цього Політбюро просить розпустити Московську ініціативну групу по створенню Молдавської Республіки.”³⁰ В січні 1925р. ініціативна група остаточно припинила своє існування. Доля ініціаторів та організаторів утворення МАРСР виявилася трагічною. В 1925р. пішли з життя Г.Котовський та М.Фрунзе, румунські емігранти – Т.Діамендеску, А.Ніколау, І.Дікческу-Дік та інші – загинули в період масових репресій 1937-1939рр.

Остаточно рішення про створення МАРСР було прийнято на засіданні Політбюро ЦК РКП(б) 19 вересня 1924 р., коли було визначено кордони та адміністративний поділ майбутньої автономії. Принципове політичне значення мав пункт постанови Політбюро про кордони республіки, у відповідності з яким її західним кордоном мав бути державний кордон СРСР.³¹ 25 вересня Політбюро знову повернулося до цього питання, однак із членів цього політичного органу був присутній лише Л.Каменев. В тривалій дискусії з приводу території та форми державності молдавського народу взяли участь кандидати в члени Політбюро ЦК РКП(б) М.Калінін, В.Молотов, члени ЦК РКП(б) К.

Ворошилов, Л. Каганович. Від імені українського керівництва з доповіддю виступив В. Затонський, від організаторів Молдавської республіки – Г.Старий, від ініціативної групи – І.Діческу – Дік. Незважаючи на те, що пропозиція ЦК КП(б)У про створення МАРСР була схвалена, Політбюро ЦК РКП(б) прийняло з цього питання додаткову ухвалу: „У відповідності до прохання т. Калініна, Смірнова та Ворошилова поставити на голосування всіх членів ЦК РКП(б) з опитуванням по телеграфу, питання про перенесення остаточного рішення про створення Молдавської Республіки на Пленум ЦК РКП(б)”³² Однак таке рішення не було виконано, черговий Пленум ЦК РКП(б), що відбувся у кінці жовтня 1924 р., цього питання вже не розглядав. Так остаточно завершилась боротьба між прихильниками та противниками створення МАРСР, що протягом тривалого часу велася у вищих органах влади СРСР та УРСР. Подолавши опір М. Скрипника, В. Чубаря та деяких інших керівників України, а також К. Ворошилова, М. Калініна, що їх підтримували у Москві, прихильники утворення Молдавської Республіки М.Фрунзе та Г.Котовський, румунські та бессарабські політемігранти добилися своєї мети. Варто також зауважити, що молдавське населення Придністров'я реальної участі в цих політичних подіях не брало.

Остаточне рішення про утворення МАРСР було прийнято на III сесії Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету восьмого скликання 12 жовтня 1924 р. в Харкові – тодішній столиці України. Молдавську делегацію на сесії представляли Г.Старий, П.Кіор-Янакі, І.Бадєєв, П.Кімбурен. Першим виступив голова Раднаркому Української РСР В.Чубар. Він зокрема відзначив, що при підготовці до утворення Молдавської АРСР партійні та радянські органи України, враховуючи тимчасову окупацію Бессарабії і прагнучи створити сприятливі умови для розвитку господарства і культури молдавського народу, вирішили включити до складу Автономної Республіки населені пункти та адміністративні райони, в яких молдавське населення не складає більшості. На завершення В.Чубар висловив надію, що обрана форма державності буде сприяти розвитку соціалістичної Молдавії і мати велике значення для трудящих Бессарабії в їх боротьбі за воз'єднання з радянською батьківщиною.³³

Сесія ВУЦВК прийняла Постанову про утворення Молдавської Автономної РСР та визначила її кордони, на заході та південному-заході кордон співпадав з державним кордоном СРСР. Це означало, що до складу Молдавської АРСР де-юре включалась і Бессарабія. Виступаючи 26 жовтня 1924 р. на одному із мітингів, народний комісар юстиції Української РСР М.Скрипник заявив: „Ми вважаємо кордон не по річці Дністер а Прут. Нехай тимчасово капіталісти тримають в своїх руках Бессарабію – це питання факту але не права. Право на нашому боці. На нашій карті червоною лінією обведена і Бессарабія, бо Бессарабія повинна стати частиною МАРСР”.³⁴

До складу Автономної Республіки увійшли частина районів Одеської і Балтської округ Одеської губернії, а також окремі населені пункти Тульчинської округи Подільської губернії. На початку існування територія республіки була поділена на 12 районів: Балтський, Олексіївський, Бирзульський, Рибницький, Ставровський, Ананіївський, Крутянський, Кам'янський, Дубосарський, Григоріопольський, Тираспольський та Слободзейський. Лінія кордону пізніше кілька разів уточнювалась і остаточно була встановлена лише в кінці 1926 р., площа республіки склала 8,1 тис. км².³⁵

Вся повнота влади в Молдавській АРСР до скликання I Все молдавського з'їзду Рад у відповідності до рішення третьої сесії ВУЦВК передавалася до Тимчасового Револуційного Комітету, до його складу увійшли Г.Старий(голова), М.Корнеєв, А.Іванов, Г.Бучушкану, І.Бадєєв та інші. Керівництво Молдавською партійною організацією до проведення першої республіканської конференції покладалося на партійне організаційне бюро, створене ЦК КП(б)У 15 жовтня 1924р. в складі семи чоловік. Секретарем партійного бюро було обрано І.Бадєєва.³⁶

Досліджуючи історію створення МАРСР, не можна залишити поза увагою національний склад населення автономії. В офіційних документах організатори утворення республіки шляхом фальсифікацій збільшили долю молдавського населення. Голова Рад- наркому УРСР В. Чубар, виступаючи на сесії ВУЦВК про необхідність утворення МАРСР вказав, що молдавани складають 58 % населення регіону.³⁷ Через рік після утворення Республіки, голова її Ревкому Г.Старий, опираючись на матеріали спеціальної комісії, дав таку характеристику національного складу МАРСР: українці – 38, 8 %, молдавани – 32, 1 %, росіяни – 11, 7 %, євреї – 11,3%, представники інших національностей – 6, 1 %.³⁸ Однак найточніші дані, що реально відображали національний склад Автономної Республіки, були отримані за наслідками перепису населення 1926 р. Загальна чисельність населення автономії склала 572,5 тис. осіб, із них українців - 277,5 тис. (48,5%), молдаван - 172,4 тис.(30,1%), росіян - 48,9 тис.(8, 5 %), євреїв - 48,6 тис.(8,5%), представників інших національностей - 24,9 тис.(4,4%).

Молдаване склали більшість лише у трьох районах республіки із 12, а саме: Дубосарському -67%, Слободзейському - 64,7 % та Григоріопольському - 45,7%.³⁹

Після прийняття закону про утворення МАРСР виникли проблеми, пов'язані із неможливістю розміщення у Тирасполі партійних та радянських органів влади через відсутність необхідних приміщень та складну ситуацію, що склалася на кордоні СРСР і Румунії по р. Дністер, через невизнання більшовицькою владою цього кордону. Тому 26 листопада 1924 р. керівництво УРСР прийняло рішення про розформування Балтської округи Одеської губернії та включення Балтського району з м. Балта до складу МАРСР. Місто було столицею Автономної Республіки з 1924 по 1929 рр. При цьому варто зауважити, що доля молдавського населення у Балтському районі складала лише 2,5%, а в м. Балті - 1,6%.⁴⁰ У 1929 р. столиця Молдавської АРСР була перенесена до Тирасполя. Цьому сприяла нормалізація відносин між СРСР та Румунією і взаємне визнання кордонів двома державами.

Підготовка та створення Молдавської АРСР була типовим прикладом більшовицької революційної творчості. Директиви вищих партійних органів направлялися в місцеві партійні організації і були обов'язковими для виконання. Зокрема ті, що рекомендували всю роботу побудувати таким чином, щоб вона носила характер руху, що виходив від молдавського населення лівобережного Придністров'я. Мета утворення МАРСР була тісно пов'язана із ідеологією світової революції, такі ж самі цілі мала виконати і Карело-Фінська АРСР, коли на фінську частину її населення покладалася ті самі завдання. Створення Молдавської АРСР на території Придністров'я, де завжди переважало українське населення, обумовлювалося не інтересами місцевих молдаван, а бажанням повернути Бессарабію. Молдаване, що склали у Придністров'ї незначну частину населення, зовсім не претендували на територіальну автономію, а національний рух місцевих жителів за створення державності молдавського народу так і не виник. Ініціаторами створення автономії стали бессарабські та румунські політичні емігранти, що таким чином прагнули повернутися на батьківщину. Створення МАРСР розглядалось ними як засіб впливу на внутрішню ситуацію у Бессарабії. Таким чином, у 1924 р. було закладено передумови придністровської проблеми, яка залишається не вирішеною і сьогодні.

В подальших наукових розвідках визначеної проблеми актуальним видається дослідження особливостей соціально-економічного, політичного та етнокультурного розвитку МАРСР у 1924–1940 рр., міжнародних відносин українців та молдаван в місцях їх спільного проживання.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Лисенко В. Г. . Шляхом братерського єднання. (До 50-річчя утворення Молдавської РСР).- К., 1974; Його ж. Утворення і розвиток Молдавської АРСР у складі УРСР (1920-1940 рр.) // Український історичний журнал. – 1974.-№ 9.- С.-48; 2. Брисякин С., Сытник М. Торжество исторической справедливости. 1918 и 1940 годы в судьбах молдавского народа. - Кишинев. - 1969; 3 Репида А. Образование Молдавской АССР. - Кишинев, 1974; 4. История Приднестровской Молдавской Республики. В 2-х т. – Тирасполь, 1996. – Т.1; 5. Приднестровская государственность: история и современность. (К 80-летию образования МАССР): Материалы Международной научной конференции. – Тирасполь, 2004; 6.Начало большого пути: Сборник документов и материалов к 40-летию образования Молдавской ССР и создания Коммунистической партии Молдавии. – Кишинев, 1964. – С. 133; 7. Лисенко В.Г. Утворення і розвиток Молдавської АРСР у складі УРСР (1920-1940 рр.). – С. 48; 8. Центральный державный архив громадських об'єднань України (далі ЦДАГО України). – Ф. 29. – Оп. 1. – Спр. 1089. – Арк. 10-11; 9. Там само. - Спр. 1215. – Арк. 21-22; 10. История Молдавской ССР. В 2-х т. – Кишинев, 1968. – Т. 2. – С. 143-144; 11. История Приднестровской Молдавской Республики. - С. 83-84; 12. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 63. – Спр. 17. – Арк. 53; 13. Там само. – Арк. 54-55; 14. Репида А. Вказана праця. - С. 143-144; 15. ЦДАГО України. Ф. 1. – Оп. 63. – Спр. 1243. – Арк. 29; 16. Начало большого пути: Сборник документов и материалов. - С. 150-151; 17. Иванова З.М. Левобережные районы Молдавии в 1918-1924 гг. – Кишинев, 1979. – С. 119-120; 18. ЦДАГО України. – Ф. 29. – Оп. 1. – Спр. 898. – Арк. 61; 19. Начало большого пути: Сборник документов и материалов. - С. 169; 20. Лисенко В.Г. Шляхом братерського єднання. - С. 18; 21. История Приднестровской Молдавской Республики. - С. 88; 22. Начало большого пути: Сборник документов и материалов. - С. 131; 23. ЦДАГО України. – Ф. 29. – Оп. 1. – Спр. 2116. – Арк. 76; 24. Центральный державный архив вищих органів влади та управління (далі –ЦДАВО). – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 2073. - Арк. 42; 25. Там само. – Арк. 54-55; 26. Начало большого пути. Сборник документов и материалов. - С. 33; 27. Державний архів Одеської області. – Ф. 150. – Оп. 1. – Спр. 893. – Арк. 46; 28. Там само. – Спр. 913. – Арк. 8; 29. История Приднестровской Молдавской Республики. - С. 92; 30. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 1235. – Арк. 39; 31. Начало большого пути: Сборник документов и материалов. - С. 43-44; 32. Сурилов А., Страту лат Н. О национально-государственном самоопределении молдавского народа. – Кишинев, 1967. – С. 81-82; 33. III сесія Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету VIII скликання 8-12 жовтня 1924 року. – Харків, 1924. – С. 5-6; 34. Скрипник Н. Митинг трудящихся Тирасполя // Правда. – 1924. – 28 октября; 35. Репида А. Вказана

.....
праця. – С. 106; 36. Афтенюк С.Я. Ленинская национальная политика Коммунистической партии и образование советской государственности молдавского народа.- Кишинев, 1971. – С. 281; 37. III сесія Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету VIII скликання. - С. 48; 38 История Приднестровской Молдавской Республики. – С. 95; 39. Всесоюзная перепись населения 1926 года: УССР. Итоги по республике. – М., 1930.– Т. 26. – С. 19-20; 40. Начало большого пути: Сборник документов и материалов. - С. 37.

В.І. Петренко

ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬНА ПОЛІТИКА БІЛЬШОВИКІВ В УКРАЇНІ В 1929 Р.

Найбільший інтерес у науковців щодо подій 1929 р. на селі пов'язаний, насамперед, з примусовою суцільною колективізацією сільського господарства та “ліквідацією куркуля як класу”, оскільки здійснення цих кампаній більшовицькою владою зруйнувало одноосібне ведення господарювання, знищивши при цьому сотні тисяч ні в чому не винних хліборобів.

Наукових досліджень стосовно значного посилення репресивних хлібозаготівель напередодні насильницької колективізації обмаль, ще менше їх про впровадження в українському селі так званих “нових методів” в ході виконання хлібозаготівельних планових завдань. А саме реквізиції селянського зерна, які згодом переросли у відбирання всіх наявних продуктів харчування за “невиконання планів”, в найбільшій мірі призвели до величезних масштабів голодомору в Україні.

Серед наукових праць, де йде мова про “нові методи” хлібозаготівель 1929 р., важливе місце займає ґрунтовне дослідження “Голод 1932-1933 років в Україні: причини та наслідки”. Один з авторів, Л.В. Гриневич акцентує увагу на тому, що одразу із запровадженням “нових методів” хлібозаготівель розпочався масовий опис та продаж “з молотка” майна так званих куркулів. Результатом подібних насильницьких “методів” стало стрімке збільшення кількості відібраного зерна для держави, що одночасно прискорило наростання масового голоду в країні.¹

У цій же колективній монографії, в розділі “Українське село періоду НЕПУ” констатується, що за “новими методами” хлібозаготівельні планові завдання доводилися до кожного господарства і новий виток насилля на селі призвів до стрімкого зростання активних форм опору: все більше селян були готові зі зброєю, вилами чи сокирами рятувати своє господарство, а, отже, й своє життя.²

В колективній праці “Політичний терор і тероризм в Україні” зокрема аналізується хід хлібозаготівельних кампаній за “новими методами”; зазначається, що тих, хто ухилявся від поставок зерна у розмірах, визначених сільськими сходами, сільрадам дозволялося штрафувати у межах п'ятикратного розміру вартості хліба, що підлягав здаванню. Якщо штрафи не сплачувалися, майно боржників підлягало продажу з торгів. Дане рішення було прийняте 3 липня 1929 р. постановою ВУЦВК і РНК УСРР “Про поширення прав місцевих Рад щодо сприяння виконанню загальнодержавних завдань і планів”, постанова дозволяла виносити звинувачення боржникам за статтями кримінального кодексу УСРР.³

Хлібозаготівельній політиці, що кілька років поспіль проводилася методами продовольчої розкладки і призвела до втрати селом значної частини необхідних харчових запасів, присвячена стаття І.В. Рибак “Детермінанта голодомору на Поділлі та південно-східній Волині у 1930-1932 рр.”

Однак детальний аналіз заходів, які були започатковані та впроваджені в Україні протягом 1929 р. за “новими методами” хлібозаготівлі і надалі тільки посилювалися, призвівши до масового голодомору, в історичній науці досліджено недостатньо. Потребує документального підтвердження і той факт, що примусова суцільна колективізація сільського господарства, яка розпочалась наприкінці 1929 р., мала тільки політичне спрямування, адже економічної необхідності не було, так як всі хлібозаготівельні завдання більшовицького керівництва були не тільки виконані, але й перевиконані. Висвітлити дані проблеми ставить перед собою завданням автор даної статті.

Новий 1929 рік не віщував українському суспільству нічого доброго: видача працюючому населенню міст продуктів по картках (перехід до карткової системи розпочався в лютому 1929 р.) не ліквідувала давки та бійки в довгих чергах за хлібом, іншими продуктами харчування.

Перспективи селянства передбачалися ще сумнішими. Зима 1929 р. повністю повторила події минулого року, коли всі зусилля влади були спрямовані на викачування позаекономічними засобами хліба та грошей із села. Так само, як це було раніше, директивні вказівки про виконання хлібозаготівельних та фінансових кампаній “будь за що” спровокували колосальний сплеск насилля та зловживання з боку місцевої влади. Обшуки, побиття, приниження селян, які чинили спротив, набули широкого розмаху. Так, про події в селі Заліське Тальнівського району Уманської округи, матеріали Державного Політичного Управління засвідчили: “.. Уповноважені райвиконкому.. вчинили